

Отримано: 18 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 1 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2017 р.

e-mail: ekaterina.kasha@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-152-154

Корнісець К. А. Іншомовні запозичення в лексичній системі сучасної турецької мови / К. А. Корнісець // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 152–154.

УДК: 811.81'373

Катерина Анатоліївна Корнісець,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена вивченню нових лексичних одиниць в сучасній турецькій мові, запозичених з європейських мов, шляхів їх поширення та сфери використання. Дана група лексичних одиниць розглядається паралельно в складі словникового складу сучасної турецької мови і в його професійно-стилістичних варіантах, а також на рівні повсякденної мовної діяльності носіїв цієї мови.

Ключові слова: запозичення, тюркологія, пуризм, мовна реформа.

Екатерина Анатольевна Корниец,
Институт филологии КНУ Имени Тараса Шевченко, Киев

ИНОЯЗЫЧНЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В ЛЕКСИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена изучению новых лексических единиц в современном турецком языке, заимствованных из европейских языков, путей их распространения и сферы использования. Данная группа лексических единиц рассматривается параллельно в составе словарного состава современного турецкого языка и в его профессионально-стилистических вариантах, а также на уровне повседневной речевой деятельности носителей данного языка.

Ключевые слова: заимствования, тюркология, пуризм, языковая реформа.

Kateryna Korniiets,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

LOANWORDS IN THE LEXICAL SYSTEM OF MODERN TURKISH LANGUAGE

The article is devoted to the study of new lexical units in modern Turkish language, borrowed from European languages, the ways of their dissemination and areas of use. Loanword in the language is an important indication of the contacts between different ethnic groups, nationalities, and nations, which helps not only in the study of the linguistic system in general, but also in understanding the stages of their historical development, the peculiarities of culture, social structure, and mentality. The study of modern methods of loanword in comparison with the processes of the passed stages of language development provides an opportunity to show the trends of linguistic development, to speak about the ratio of inter-language and extra-linguistic factors in certain periods of language development. The totality of lexical loanwords from European languages in Turkish is described as a holistic linguistic phenomenon based on a unified method with the use of modern theoretical approaches, which ensures the novelty and reliability of the results. At this stage of the development of the Turkish language, despite the activities of the Turkish linguistic society, there is a clear surplus of borrowed words, while the process of their entry into the Turkish language is not diminished. This contributes to the appearance of excessive synonymy in the language.

Key words: loanword, turkology, purism, linguistic reform.

Вивчення сучасних методів запозичення в порівнянні з процесами пройдених етапів розвитку мови дає можливість показати тенденції мовного розвитку, говорити про співвідношення внутрішньомовних і екстралінгвістичних чинників в певні періоди розвитку мови.

Актуальність обраної теми визначається необхідністю розгляду теоретичних і прикладних проблем лінгвістичної контактології на прикладі інтенсивних і тривалих лінгвокультурних контактів між мовами, відмінними як генетично, так і типологічно. Дані питання стають об'єктом особливої уваги лінгвістів і культурологів в останні два десятиліття, тобто в так звану епоху глобалізації.

Наукова новизна статті полягає в тому, що сукупність лексичних запозичень з європейських мов в турецьку мову описується як цілісне мовне явище на основі єдиної методики з використанням сучасних теоретичних підходів, що забезпечує новизну і достовірність отриманих результатів.

Запозичення в мові є важливим свідченням контактів між різними етнічними групами, народностями, націями, що допомагає не тільки у вивченні мовної системи загалом, але також в розумінні етапів їх історичного розвитку, особливостей культури, соціального устрою, менталітету. Запозичення прослідковується на всіх рівнях мови – фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному. Однак в найбільшій мірі явище запозичення поширене в лексиці. Лексика, будучи найбільш рухомих компонентом системи мови, знаходиться в процесі постійної зміни. Словниковий склад безперервно збагачується і трансформується, відображаючи тим самим зміни в суспільному, економічному, культурному житті колективу його носіїв. Подібні зміни в лексиці можуть виникати як в результаті внутрішнього розвитку системи мови, так і зовнішнього, іншомовного впливу, тобто запозичень.

Одним з найважливіших умов появи в мові запозичень є мовний контакт. Життя переважної більшості народів світу не протікає ізольовано, і контакти на будь-якому життєвому рівні (торгівельному, дипломатичному, культурному, просто добросусідському) фіксуються в словах: чи інтернаціональних, чи відомих тільки мовам-сусідам [6, с. 144]. Під мовним контактом зазвичай розуміється мовне спілкування між двома або більше мовними колективами. Мова, на якій здійснюється

мовний контакт, називається контактною мовою. В такій ролі може виступати мова одного з контактуючих колективів, причому допускається, що в залежності від конкретних умов спілкування, це може бути мова то одного, то іншого колективу. В іншому випадку контактна мова не належить до жодного з колективів, стаючи, таким чином, мовою-посередником [3, с. 53]. Слід додати, що в подібній ролі може виступати як жива (напр. англійська, французька, українська і т.д.), так і мертва мова (напр. латинський, санскрит).

Важливим і необхідним компонентом процесу лексичного запозичення є адаптація іншомовної лексики, тобто пристосування чужих фонетико-морфологічних елементів лексеми мови-донора до системи мови-реципієнта [8, с. 47]. Розглядаючи лексику з точки зору ступеня її опанування, можна встановити тимчасові рамки запозичення того чи іншого слова.

Мовна політика, особливо починаючи з епохи освіти національних держав, має великий вплив на запозичену лексику. У мовах, які довгий час зазнавали іншомовного впливу, часто проводиться політика пуризму (тобто «очищення»). При цьому запозичення часто замінюються на споконвічні слова, що існували колись, але вийшли згодом з активного словникового складу. Іншим способом є створення нових слів з споконвічних коренів і словотворчих елементів [1, с. 94]. Прикладом подібної мовної політики слугує турецька мова, яка зазнала в сфері лексики (а також синтаксису) сильний арабо-перський вплив. В результаті реформи мови, розпочатої Товариством турецької мови (Türk dil kurumu) після створення Турецької Республіки, багато арабо-перських слів були замінені на споконвічно турецькі. Пуризм, будучи часто пов'язаним з пробудженням національної самосвідомості і відродженням мови, особливо поширений в мовах, які не мали раніше єдиної літературної норми, внаслідок чого саме в літературній мові пуристичні тенденції найбільш помітні. У розмовній же мові, просторіччі, жаргонах і діалектах, незважаючи на значний вплив, який чиниться на них літературною мовою, нововведення зазвичай приживаються набагато повільніше, і запозичена лексика в значній мірі зберігається.

Турецька мова османської епохи і мови народів, в різні часи включених до складу імперії та які зазнали її політичний і культурний вплив, перебували в умовах контакту, ступінь інтенсивності й тривалість якого була різною, в залежності від конкретної мови або діалекту. Ці контакти залишили свій слід перш за все у вигляді численних запозичень в контактуючих мовах. Запозичення можна виявити в деяких фонетичних і морфологічних інноваціях, калькуванні ряду синтаксичних конструкцій, проте переважна більшість їх відноситься до лексики і словотвору [5, с. 239]. Слід також зазначити, що запозичена лексика проникала в досліджувані мови в основному через усно-розмовну мову.

На даному етапі розвитку турецької мови, незважаючи на діяльність Турецького лінгвістичного товариства, спостерігається явний надлишок запозичених слів, при цьому процес їх входження в турецьку мову не слабшає. Це сприяє появі надлишкової синонімії в мові. Наведемо декілька прикладів запозичених слів з різних мов:

– з *арабської*: fikir «ідея», hedıye «подарунок», resim «малюнок», alkol «алкоголь», meclis, «парламент», akıl «розум», adet «звичай», allah «бог», kitap «книга», defter «зшити», akide «віра, віровчення, догмат (рел.)», dahi «геній», eflâk «небеса, небосхил», hazâ «повний, завершений», istiklâl «незалежність, самостійність», ibadet «молитва, богослужіння», idare «управління, керівництво», kâb «кісточка, суглоб».

– з *перської*: pencere «вікно», şehir «місто», hafta «тиждень», badem «мигдаль», pirinç «рис», patlıcan «баклажан», bahçe «сад», şeker «цукор», ateş «вогонь», horoz «півень», bülbül «соловей», Peşembe «четвер», çarşamba «середь», dürbün «бінокль», bahar «весна», bahç «доля, частка», sev «зерно ячменю», cihan «земля, світ, всесвіт», cihangir «підкорювач світу, великий завойовник», çift «парний», debdebe «пишність, помпезність», demdeme «брехня, фальш, обман», hazandide «пожовтівший», haül «багато, значно, дуже», kâse «чаша, чашка», kese «мішечок, сумочка», rüzgâr «вітер», serbest «вільний», serçin «відбірний», talan «пограбування, грабіж», taуа «годувальниця, няня», yaban «пустеля, дика пустельна місцевість», zîr «плід», zindan «темниця, тюрма», zincir «цеп, ланцюжок».

– з *грецької*: liman «порт, гавань», kutu «коробка», aforizm «афоризм», akrobat «акробат», sembol «символ», tiyatro «театр», sistem «система» [11, с. 1-1679].

– з *французької*: lüks «розкіш», kuzen «кузен», pantolon «штани», kuaför «перукар», hoparlör «гучномовець», kamyon «вантажівка» [9, с. 78].

– з *англійської*: tişört «футболка».

В останні роки в турецькій мові все частіше з'являються англіцизми, поширювані виключно через засоби масової інформації. Погано перекладені на турецьку мову фільми, книги, статті тощо стають джерелом поширення таких виразів, як No koment (No comment) (Yorum yok) «Без коментарів», No problem (Onemli degil, Sorun degil) «Без проблем», Streslendim, Stres yartım, Streslerdeyim (Sıkıldım Bunaldım) «Я перенервував». Fri (free) (takılıyorum) «Я вільний», Kul (cool) adam (Soğukkanlı, ağırbaşlı adam) «Крута людина» [11, с. 1-422].

Чимала кількість англіцизмів використовується також при утворенні складних дієслів за моделлю «Англійське слово + турецька допоміжне дієслово» etmek, yarmak, olmak, vermek та ін., при цьому помітна орієнтація на англійські словотворчі моделі. Наприклад, taksı almak (taksiye binmek, taksı çağırılmak) «сісти в таксі», start almak (başlamak) «почати», dizayn etmek (tasarlamak) «проекувати», test etmek (denemek) «перевірити», stop etmek (durmak) «зупинитися»; stres olmak, strese girmek (gerilmek, sıkılmak) «переживати», start vermek (başlatılmak) «запустити» [11, с. 1-1679].

У політичній лексиці міцно закоренились такі слова англійського походження, як boycott, lider, miting, spiker (бойкот, лідер, мітинг, спікер) і т.д.

Запозичення із західноєвропейських мов проникли і в повсякденне життя Туреччини. Серед них такі загальноживані слова в сфері харчування, як бренді (breudi), віскі (viski), ростбіф (rozbiif), джем (jem), коктейль (kokteyl), сандвіч (sandviç), чіпси (cips) і т.д.

Інтеграція у світове співтовариство, залучення Туреччини в процеси глобалізації сприяє появі великої кількості лексичних запозичень із англійської мови як однієї зі світових мов, мови сучасної міжнародної реклами, мови сучасної науки, засобів масової інформації й Інтернету. Більша частина запозичень належить до спеціальної лексики, яка вважалася периферією літературної мови, однак останнім часом виходить на перший план, займаючи ключові позиції в мовних явищах, стаючи основою для багатьох активних процесів у лексиці сучасної турецької мови [4, с. 67]. Більшість запозичень є інтернаціоналізмами, тобто одиницями міжнародного лексичного фонду, при цьому й саме позначуване словом поняття часте носить інтернаціональний характер.

Вживання запозичень з європейських мов багато в чому залежить від сфери мови, стилю і того, хто говорить, його віку, освіти, сфери спілкування. Лексикон турка, діяльність якого пов'язана з політикою, наукою, економікою, бізнесом, сферою послуг, спортом постійно поповнюється запозиченими словами.

При вивченні праць турецьких учених стає очевидним негативне відношення лінгвістів до хвилі запозичень із західноєвропейських мов. Більшість учених виступає за очищення рідної мови й заміну запозичень саме турецькими словами або термінами.

Турецьке лінгвістичне товариство приділяє велику увагу проблемі слів, запозичених із західноєвропейських мов, зокрема з англійської мови, пропонуючи їм тюркські аналоги. Пропаганда даного напрямку діяльності Товариства відбувається через його журнал, де щомісяця публікуються списки слів-еквівалентів запозичень [2, с. 23]. Результати аналізу засобів масової інформації на предмет використання англійських запозичень дозволяє говорити про продовження даної тенденції незважаючи на діяльність Турецького лінгвістичного товариства.

Розуміючи пуризм як надмірно суворе, непримиренне ставлення до будь-яких запозичень, нововведень, Л. І. Скворцов і А. Х. Садик підкреслюють, що в різні історичні епохи об'єкти пуристичних оцінок, та й сам характер пуризму різні: ставлення до нього повинне бути конкретно-історичним, враховуючи мовну ситуацію. Позитивні сторони мовного пуризму можуть полягати в ширшій турботі про розвиток самобутньої національної культури (в умовах руйнівних впливів з боку інших мов і культур), а також у принциповому зверненні до багатств рідної мови, спробах пробудити й активізувати його внутрішні значенні й словотворчі ресурси. Негативних сторін у пуризмі набагато більше, ніж позитивних, оскільки пуризм ретроспективний: відповідно до прийнятого погляду на мову в ньому визнається лише те, що закріпилося у застосуванні, й заперечуються нові факти й нові явища. Пуризм проявляється у прямому консерватизмі, коли проповідується й закріплюється відмова від освоєних мовою запозичень і пропонується їхня послідовна заміна новоутвореннями з споконвічних морфем (останні при цьому розуміються часто ненауково й неісторично) [7, с. 104]. Зазначений підхід до розуміння пуризму практично відповідає розглянутим мовним процесам у сучасній Туреччині та пуристичній діяльності Турецького лінгвістичного товариства.

Процес народження нового, запозиченого з інших мов елемента вічний, і його прояви безупинно міняють свій вигляд, ракурси, оскільки нескінченні й різноманітні шляхи й форми людських контактів і людської думки, здійснювані за допомогою слова, яке фіксується письмово. Поряд з тим, що в будь-якій мові світу існують запозичення з інших мов, завжди необхідно дотримуватись певної пропорції у використанні слів рідної мови й іноземних мов [1, с. 100]. Незважаючи на активне освоєння лексичних запозичень у сучасній турецькій мові поки складно говорити про стабільність іншомовних слів у лексичному складі мови, а також про їхню стійкість із погляду їх уживання в літературній мові.

Запозичення багато в чому можна розглядати як один із серйозних наслідків взаємодії культур, що одночасно є певною фазою в процесі освоєння культурних цінностей. Важливо підкреслити, що різні вчені дають дещо відмінні одне від одного визначення запозичень, але при цьому всі лінгвісти сходяться в думці про те, що запозичення є яскравою рисою сучасного мовного життя. Дане питання розглядається не тільки в науковому середовищі, але й на рівні політики держави в питаннях регулювання мовного середовища, тому що лексичні запозичення в багатьох аспектах торкаються менталітету народу, що говорить мовою, яка приймає нові лексичні одиниці [3, с. 58].

Отже, будь-яка мова, включаючи у свою систему запозичене слово, піддає його всебічному освоєнню, підпорядкуванню його своїй системі законів, що діють у ній, і тенденціям на всіх рівнях мовної структури. Вивчення лексичних запозичень в сучасній турецькій мові дає можливість побачити тенденції розвитку мови в цілому, показати взаємозв'язок внутрішньомовних і екстралінгвістичних причин запозичення сучасності.

Слід також зазначити, що надмірно радикальна пуристична політика, що не співвідноситься з реальною мовною ситуацією, може мати негативні наслідки для розвитку мови. Нові, штучно створені слова або вирази можуть бути незрозумілі або невірно витлумачені носіями мови, і сприйматись як чужі елементи, що вживаються і зрозумілі лише у вузькому колі «освічених» людей. Це поступово призводить до виникнення значного розриву між мовами різних соціальних груп, поколінь і, більш того, між книжково-літературним і загальнонародними мовами. Отже, політика щодо реформування мови, зокрема його лексичного складу, як показує практика, повинна проводитися обережно, з урахуванням як внутрішньомовних, так і екстралінгвістичних чинників, таких, як рівень освіти і грамотності, ступінь володіння літературною мовою серед різних груп населення, регіональні лінгвокультурні особливості.

Література:

1. Бабай Н. Г. Проблема иноязычных заимствований в общественных дискуссиях о языке / Н. Г. Бабай // Литературная норма в лексике и фразеологии. – М. : Наука, 1983. – С. 88–103.
2. Баскаков А. Н. Языковая политика Турецкого лингвистического общества / А. Н. Баскаков // Социолингвистические проблемы развивающихся стран. – М. : Наука, 1975. – С. 20–25.
3. Брейтер М. А. Процесс языкового заимствования как способ реализации коммуникативных потребностей в рамках межкультурного взаимодействия / М. А. Брейтер // Лингвокогнитивные проблемы коммуникации. – М. : Астрель, 1997. – С. 49–65.
4. Бородина М. А. Влияние иноязычных систем на развитие языка / М. А. Бородина // Вопросы современной лингвистики. – Л. : Наука, 1969. – 161 с.
5. Кононов А. Н. XI конгресс Турецкого лингвистического общества / А. Н. Кононов // Народы Азии и Африки. – 1967. – № 1. – С. 238–240.
6. Крысин Л. П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни / Л. П. Крысин // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М. : Наука, 1996. – С. 142–161.
7. Никольский Л. Б. Изучение языковых аспектов национальных процессов в советском языковедении // Изучение национальных отношений в зарубежных странах / под ред. Э.А. Баграмова. – М. : Наука, 1985. – 270 с.
8. Розенцвейг В. Ю. Языковые контакты. Лингвистическая проблематика / В. Ю. Розенцвейг. – Л. : Наука, 1972. – 72 с.
9. Derkunt J. Ümran. Türkçede Kullanılan Fransızca Sözcükler Sözlüğü kitabı / J. Ümran Derkunt. – İstanbul : Marmara Üniversitesi Yayınları, 2001. – 134 s.
10. Gökdal O. Türkçe'deki Yabancı Kökenli Kelimeler Sözlüğü / Gökdal Okay. – İstanbul : Art Basın Yayın, 2001. – 422 s.
11. Türkçe Sözlük. Hazırlayanlar: Hasan Eren, Nevzat Gozaydın, İsmail Parlatur, Talat Tekin, Hamza Zulfikar. Sekizinci baskı. – Ankara : Türk dil kurumu yayınları, 1988. – 1679 s.